

Такім чынам, інтымная лірыка Д. Бічэль аўтапсіхалагічная, прычым ступень набліжанасці лірычнай герані да асобы паэткі настолькі вялікая, што дазваляе гаварыць пра біяграфізм яе творчасці. Сярод сродкаў псіхалагізму ў мастацкай сістэме інтымнай лірыкі Д. Бічэль дамінуюць самахарактарыстыка, “дыялектыка душы”, дыялог з сабой праз Іншага, унутраны маналог для вырашэння псіхалагічнага канфлікту, сны і інш.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Хализев, В. Е. Теория литературы : учебник / В. Е. Хализев. – 2-е изд. – Москва : Высшая школа, 2000. – 398 с.

2 Радковіч, А. І. Інтымная лірыка Дануты Бічэль-Загнетавай у кантэксце нацыянальнай лірычнай традыцыі / А. І. Радковіч // Філалагічнае краязнаўства Гродзеншчыны : матэрыялы і даследаванні : зб. навук. арт. Вып. 10 : Да 90-годдзя з дня нараджэння прафесара Аляксея Міхайлавіча Пяткевіча / ГрДУ імя Я. Купалы, каф. бел. філал. ; рэдкал. : Ж. С. Сіплівеня (гал. рэд.), Р. К. Казлоўскі (гал. рэд.) [і інш.]. – Гродна : ЮрСаПрынт, 2021. – 238 с.

3 Бічэль-Загнетава, Д. Дзе ходзяць басанож : вершы / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск : Маст літ., 1983. – 95 с.

4 Бічэль-Загнетава, Д. Снапок : лірыка / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск : Маст. літ., 1999. – 446 с.

5 Тарасюк, Л. Вернасць вытокаў: Фальклорныя традыцыі ў сучаснай беларускай паэзіі / Л. Тарасюк. – Мінск : Універсітэцкае, 1985. – 126 с.

6 Станкевіч, Р. Любоў – гэта ўсё / Р. Станкевіч // Работніца і сялянка. – 1984. – №1. – 15–16.

7 Бічэль-Загнетава, Д. Даўняе сонца : лірыка / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 398 с.

In the article on the material of the intimate tops, D. Bichel examines ways of mastering the psychology of the lyric heroine of the poetka. This is the basis of the work of D. Bichel and the present day we have at the top of the broad circle receiving psychological letters: self-characteristics, “dialects of the soul”, dialogue with yourself directly in step, using the analogue to enhance the psychological conflict, nightmares and others.

УДК 393(476.2-Хойнікі)

В. У. ЖЭНБАРАВА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

МЯСЦОВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПАХАВАЛЬНАЙ АБРАДНАСЦІ ХОЙНІЦКАГА РАЁНА

У артыкуле на аснове аўтэнтычнага фальклорна-этнаграфічнага матэрыялу, архіўнага і запісанага ўласна аўтарам на тэрыторыі Хойніцкага раёна, характарызуюцца асноўныя структурныя кампаненты пахавальна-абрадавага комплексу. Засяроджана ўвага на абрадавых дзеяннях, звязаных з асноўнымі этапамі пахавальнай цырымоніі, з прыкметамі і павер’ямі.

Звесткі пра пахавальныя абрады і звычаі Гомельшчыны, у прыватнасці Хойніцкага раёна, атрыманыя ў палявых экспедыцыях, не толькі ўзбагачаюць агульнаэтнічную пахавальна-памінальную традыцыю беларусаў, але і пацвярджаюць багацце мясцовай спецыфікі асобных абрадавых момантаў і звязаных з імі прыкмет і павер’яў. “Калі ў радзіннай і вясельнай абраднасці дапускаліся некаторыя імправізацыі і адступленні ад агульнапрынятых норм, то да выканання пахавальных абрадаў ставіліся вельмі сур’ёзна, сачылі, каб усё да дробязей было зроблена так, як было прадугледжана традыцыяй. Менавіта пахавальна-памінальны комплекс звычай і абрадаў падвергся найменшай трансфармацыі да нашых дзён” [1, с. 210].

Звернем увагу на асноўныя абрадавыя дзеянні, якія былі характэрны для пахавальнай традыцыі Хойніцкага раёна. Калі паміраў чалавек, у хаце адразу ж закрывалі ручнікамі або кавалкамі палатна ўсе люстэркі, тэлевізары, здымалі ўсе партрэты, спынялі гадзіннікі ва ўсім доме. На падаконнік ставілі свечку і чарку з кавалачкам хлеба: *“Калі ў хаце паміраў хто-небудзь з членаў сям’і, то адразу ж спынялі гадзіннікі і завешвалі палатном люстэркі. На акно ставяць стакан з зернем і свячой”* (в. Настолле) [2, с. 164]. На вуліцы, каля ўваходу ў дом, ставілі крыж, каб людзі бачылі, што ў хаце гора. Абавязкова на крыж вешалі ручнік: *“У першы ж дзень пахавання прасілі зрабіць труну і крыж. Зробленую труну хуценька неслі ў хату да памёрлага, а крыж ставілі каля брамы на вуліцы або на двары з кутнага боку акна. На крыжы абавязкова павінен быць звязаны рушнік”* (в. Настолле) [2, с. 164]. Перш чым класці нябожчыка ў труну, яго трэба было памыць. Рабілі гэта чужыя людзі, у мясцовай традыцыі родным нябожчыка забаранялася выконваць гэты рытуал, часцей за ўсё запрашалі каго-небудзь з суседзяў: *“Чужыя трэба штоб абмывалі, і свой яму не капае пакойніку”* (г. Хойнікі) [2, с. 163]. Жанчыну, адпаведна, мылі жанчыны, мужчыну – мужчыны. Ваду, у якой мылі нябожчыка, вылівалі ў куток, дзе менш за ўсё хадзілі людзі: *“Первае дзела, пакойнік як умер, дак завуць бабак такіх старых, трэба яе абмыць. Наліваюць у міску воду, льюць туды трошкі свечанае вады, і мулі ёй і голаву, трапачкаю ўсю мулі, і ногі, і рукі”* (г. Хойнікі) [2, с. 163]. Тую вопратку, у якой паміраў нябожчык, спальвалі на трэці дзень пасля пахавання, каб ніхто не змог выкарыстаць яе ў якіх-небудзь шкодных дзеяннях, напрыклад, наваражыць.

Лічылася, што кожны чалавек, павінен быў сам падрыхтаваць для сябе перадсмяротнае адзенне: *“Людзі заране сабіралі адежу, у якой хараніць будуць. Эта называлась смертнае”* (запісана ў г. Хойнікі, раней пражывала ў в. Ізбынь ад Стабрыны Тамары Леанідаўны, 1957 г. н). Пасля таго, як памылі нябожчыка, яго апраналі ў папярэдне падрыхтаваную вопратку і клалі ў труну. Труна стаяла на шырокай лаве. Звычайна ў труну клалі падушку, набітую сенам, ільняное палатно, пасля зверху прыбівалі абрус і клалі кавалак хлеба. Лічылася, што нябожчык адыходзіць *“ад сваіх сталоў”* у іншы свет і там гасцюе: *“Старыя людзі гаварылі, еслі пакойныя атсюль ухадзяць ад сваіх сталоў, значыць, іх там эці пакойнікі сустрачаюць, і оні там гасцююць”* (запісана ў в. Дворышча ад Жэнбаравай Зінаіды Уладзіміраўны, 1950 г. н).

Калі нябожчыка кладуць у труну, яго рукі і ногі звязваюць вяроўкай. Пры гэтым рукі нябожчыку звязваюць на грудзях, абавязкова трэба было, каб правая рука ляжала на левай. Паводле сведчанняў інфармантаў, *“на грудзь лажылі прахадную (лісцік з малітвай)”* (запісана ў г. Хойнікі ад Шлэг Ліліі Францаўны, 1965 г. н.). Звычайна галосіць (“аплакваюць нябожчыка”) усе родныя і блізкія людзі. У в. Дворышча выконвалі спецыяльныя песні, якія называлі *“святые песні такія пахаронныя”* [2, с. 163], напрыклад, у адным з тэкстаў гучаў матыў развітання нябожчыка з гэтым светам, з роднымі:

*Ой, гора мне будзе ў то ўрэмя:
Расстанеца з целам душа,
І многа я ў небе грашыла,
Увіжу тогда все дзела.
Дзела мае добрыя, злыя
Прадстануць жа мне ў тот жа час,
Сказаць нечэво не прыдзёца,
Хаця я і ўвіжу ўсех вас.
Я дземанаў тот час увіжу,
І будзе душа трапяцаць,
І буду я с мірам прашчаца,
На помашч святых прызываць [2, с. 163].*

У мясцовай фальклорнай традыцыі было прынята, каб нябожчыка адпявалі не меней 3 дзён. Нябожчыку абавязкова трэба было пераначаваць у хаце. Яго ніколі не пакідалі аднаго, абавязкова павінен быў нехта сядзець побач з ім.

На наступны дзень дзесьці каля гадзіны дня пачыналі выносіць нябожчыка. У 12 гадзін дня ніхто не хаваў. Выносілі яго нагамі наперад. Следам за ім усё абсыпалі

збожжам, каб засцерагчыся ад злых духаў: *“Сначала, чем вынесуць гроб, осыпаюць пакойніка зерном. Так злое отганялі”* (запісана ў в. Дворышча ад Жэнбаравай Зінаіды Уладзіміраўны, 1950 г. н). Паводле ўспамінаў інфармантаў, нябожчыка везлі ў машыне ў суправаджэнні самых блізкіх, астатнія ішлі за ёй. Увесь гэты працэс суправаджаўся пахавальна-духавай музыкай. Звычайна хтосьці павінен быў несці ікону, паводле сведчанняў мясцовых жыхароў, яе абавязкова нёс мужчына. Паміраў хлопец – то наперадзе неслі мужчынскі абраз, а калі паміралі жанчына – то жаночы абраз: *“Впередзі, еслі памер мужчына, то неслі мужскую ікону, еслі жэнічына – то Мацерь Божья. А еслі рэбёнок – то тожа Мацерь Божья”* (запісана ў г. Хойнікі ад ураджэнца в. Дворышча Шлёга Рыгора Уладзіміравіча, 1956 г. н). Усе людзі, хто сустракаў пахавальную працэсію, далучаліся да яе, каб развітацца з нябожчыкам. Машыны, якія ехалі насустрач, абавязкова спыняліся, і ўсе чакалі, пакуль не пройдуць з нябожчыкам. Таксама нельга было пераходзіць дарогу перад труной з нябожчыкам. Калі нябожчыка вязуць паўз хат і там хтосьці спіць, то абавязкова трэба было разбудзіць чалавека. А калі ж спалі дзеці, то каля іх клалі лыжкі ці нож: *“Еслі хароняць пакойнага, поўз хаты вязуць, і ў хаце, хто спіць, нада положіць ложку ці нож, каб пакойны в сон не зашоў”* (запісана ў г. Хойнікі ад Шлег Ліліі Францаўны, 1965 г. н).

На могілках ужо было падрыхтавана месца для пахавання. На ноч яму ніколі не капалі, усё падрыхтоўвалі зранку: *“На ноч яму не капалі, а всегда утрам 3 чалавекі наймалі і атправлялі на кладбішча і капалі яму. Яма ніколі не начавала без пакойніка”* (запісана у в. Дворышча ад Кузьменка Кацярыны Рыгораўны, 1949 г. н). На дно ямы *“засцілалі палатно”* (запісана ў в. Іванаўка Хойніцкага р-на Смольскім Уладзімірам Міхайлавічам, 1996 г. н). Перш чым хаваць нябожчыка, яго адпяваў бацюшка і аплаквалі блізкія. Кожны з прысутных прасіў у нябожчыка прабачэння. Пасля бацюшка акрапляў усё святой вадой. Перад тым, як апусціць труну ў яму, туды кідалі манеты, каб купіць для памерлага месца: *“Грошы кідаюць у ямку – эта называецца пакойніку купіць сваю зямлю, штоб з яго там не бралі грошы”* (г. Хойнікі) [2, с. 164]. Пасля гэтага нябожчыку развязвалі завязаныя рукі і ногі, забівалі века труны і акуратна апускалі ў яму: *“А тады ўжэ крышкаю накрываюць, забіваюць гваздымі і тады ўжэ апускаюць вяроўкамі, палаценцамі, хто іх кідае ў яму, а хто выцягвае і раздаюць, і даюць хлопцам, што капалі яму, а хто кідае туды, туды нельзя кідаць, патаму што як будзе ўставаць пакойнік на Страшны суд, дак будзе блытацца з тымі палаценцамі”* (г. Хойнікі) [2, с. 164]. Кожны з прысутных павінен быў кінуць па 3 жменькі пяску на труну. Потым закопваюць труну, ставяць крыж, вянкi і кладуць нешта з ежы.

Пасля ўсе збіраюцца на памінальны абед. Тым людзям, якія капалі яму і мылі нябожчыка, за сталом адводзілася спецыяльнае месца, бо, лічылася, што яны выканалі надзвычай адказную работу, важную для пахавання: *“Тыя, што капалі яму і мылі пакойнага, садзяцца на первое место, патаму што яны зрабілі эту работу”* (запісана ў в. Дворышча ад Жэнбаравай Зінаіды Уладзіміраўны, 1950 г. н). На абедзе абавязкова былі такія стравы, як боршч, каша, наліснікі, узвар (кампот з сухафруктаў) і сыта (салодкая вада з кавалачкамі батона). Ежа абавязкова павінна была быць гарачай, каб быў пар: *“Нада пару на хаце тусціць, каб дух прайшоў”* (запісана ў г. Хойнікі ад Смольскага Уладзіміра Міхайлавіча, 1996 г. н). Перш, чым пачаць есці, кожны павінен быў тры разы зачэрпнуць сыту і памаліцца. Потым паміналі нябожчыка. Для яго за сталом пакідалі месца, дзе стаяла свечка, чарка з кавалачкам хлеба і партрэт памерлага. Таксама, калі хацелі паказаць, што час спыняць абед, на стол ставіўся кісель, і тады ўсе разумелі, што час выходзіць з-за стала: *“Ніколі не гаварылі ўходзіць з хаты, а ставілі кісель, і ўсе ўсё панімалі”* (запісана ў г. Хойнікі ад ураджэнца в. Дворышча Шлёга Рыгора Уладзіміравіча, 1956 г. н).

Праз 9 дзён пасля смерці чалавека, адбываўся памінальны абед, але ўжо прысутных было менш. У гэты дзень трэба было абавязкова наведаць царкву і паставіць свечку за спачын памерлага: *“А на 9-ы дзень без бацюшкі хароняць, так бяруць із магілкі зямельку і нясуць яе ў царкву, запісваюць этага пакойніка первага, а тады ўжэ хто астальныя і нясуць бацюшку. Бацюшка забірае яе туды, дзе ён моліцца, правіцца служба, і чытае етыя запіскі – называецца “пакойнікаў падымае”, тады тую зямельку бацюшка яе благаславіў, малітву такую прачытаў,*

крэсікам пакрэсіць (3 р.), і тады ету зямельку забіраюць дадому, у хату не нясуць, нясуць на могількі. Сыпалі крэсікам – эта называецца бацюшка ўжэ запячатану” (г. Хойнікі) [2, с. 164]. Абавязкова наведвалі могількі на дзвяты дзень пасля пахавання нябожчыка.

Важным было ў мясцовай традыцыі правесці цырымонію памінавання нябожчыка і на 40 дзень пасля смерці. Варта адзначыць, што люстэрка і тэлевізар не раскрываліся да гэтага часу (ручнікі і палатно з іх не здымалі), бо лічылася, што душа нябожчыка можа знаходзіцца дома да 40 дзён. Родныя памерлага абавязкова ставілі свечку ў царкве за спачын яго душы, потым рабілі памінальны абед: “Пасля – 40 дней. Таксама ехалі ў цэркаў, малілісь, а потым ехалі на могількі, там малілісь, выпівалі па чарцы і прасілі пакойнага, штоб прышоў абедань” (в. Віць) [2, с. 163].

Як адзначылі інфарманты, праз год таксама паміналі нябожчыка і спраўлялі абед: “А пасля наступаў адзін год. І яго называлі гадаўшчынай. Абрад гадаўшчыны быў такі, як і на сорак дзей” (в. Віць) [2, с. 163]. Звычайна было прынята запрашаць тых людзей, якія капалі яму і мылі нябожчыка, а таксама клікалі сваякоў.

У далейшым заўсёды памінаюць ужо памерлых кожны раз на Радаўніцу. Людзі прыносяць ежу і кветкі на магільны і памінаюць памерлых. Свята Дзяды было скіравана на ўшанаванне памяці пра тых, хто пакінуў гэты свет. Людзі рыхтавалі вячэру, якая, паводле павер’яў, павінна была знаходзіцца на сталах усю ноч. Перад гэтым абавязкова трэба было паклікаць да стала памерлых, каб яны “наспрабавалі” ежу. Раніцай пяклі бліны, каб “нябожчыкі паснедалі”: “На Дзяды заўсёды гатуюць вячэру, якую пакідаюць на ўсю ноч на стале. А перад тым як ісці спаць, людзі запрашаюць памёрлых на вячэру. У гэты дзень абавязкова гатавалі рытуальную страву «канун». Яе гатавалі з маленькіх кусочкаў булкі, мёду і вады” (в. Настолле) [2, с. 164].

Такім чынам, прыведзеныя матэрыялы па пахавальнай абраднасці Хойніцкага раёна захоўваюць агульнатрадыцыйную аснову і вылучаюцца адметнымі спецыфічнымі рысамі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Махоўская, І. С. Беларуская традыцыйная пахавальна-памінальная абраднасць / І. С. Махоўская // Этналогія Беларусі: традыцыйная культура насельніцтва ў гістарычнай перспектыве: вучэб.-метад. дапам. / Т. А. Наваградскі [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2009. – 335 с.

2 Хойнікшчыны спеўная душа: народная духоўная культура Хойніцкага краю: фальклорна-этнаграф. зб. / пад агул. рэд. В. С. Новак. – Мінск : Выд. Цэнтр БДУ, 2010. – 303 с.

The article characterizes the main structural components of the funeral ritual complex based on authentic folklore and ethnographic material, archived and recorded by the author himself on the territory of the Khoinksky district. Attention is focused on the ritual actions associated with the main stages of the funeral ceremony, with signs and beliefs.

УДК 398.8(476.2)

А. А. КАВАЛЁВА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

ПРЫПЕЎКІ Ў ПЕСЕННЫМ РЭПЕРТУАРЫ ЖЫХАРОЎ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ: ТЭМАТЫКА

У артыкуле падрабязна разгледжаны прыпеўкі Гомельшчыны, якія ўяўляюць сабой унікальную з’яву беларускага фальклору. Выяўлены розныя тэматычныя групы прыпевак, ахарактарызаваны музычныя і выканальніцкія традыцыі, а таксама сацыяльна-культурныя функцыі прыпевак, падкрэслена роля прыпевак у захаванні культурнай спадчыны рэгіёна.